

Pláteník Tomášek, který žil před sto padesáti lety ve Skutči, měl dětí jako máku : celý tucet a jedno. Ale jak se říká : chleba, sklenic a dětí není nikdá dost. Chléb se sní, sklenice se rozbijou a děti pomrou. U Tomášků bylo s dětmi skoro tak. Přicházela ta s kosou, vybírala si z těch třinácti ne pořadem, nýbrž namátkou, až jich sedm odnesli na svaté pole.

Na živu ostali nejstarší a nejmladší a mezi nimi ještě čtyři, tedy půl tuctu všech a samí chlapci. Dva z nich, když dospěli, oddali se plátenictví jako otec, tři studovali : z těch dva stali se hospodářskými úředníky, třetí, nejstarší ze všech, věnoval se bohosloví.

Když jej světili na kněze, byla šestému, nejmladšímu, tři léta. Václav se jmenoval. Ten se doma již tak neměl, jako se mívali starší bratři. Starému Tomáškovi se dobře dařívalo, ale jak rostly děti, rostly i náklady na ně a na školy, přicházely nemoci, přicházela smrt, uhodily zlé časy. Jméni Tomáškovo sesychalo, a v domácnosti, kde bývalo všeho dost, časem se i nedostávalo.

Nejmladší Václav přišel do časů již zlých. Ale jemu dobře svědčilo ; byl jako buk zdravý, červený, silný a pořád si pozpěvoval jako kos. Eliška, stará Tomáškova děvečka, se často divila, co se Vašíček nazpívá a Bože,

jakých písniček, že již mu ty obyčejné nestačí, že si už dělá sám noty či nápěvy!

Po šestém roku zavedl ho starý Tomášek do školy. Václav se dobře učil, ale raději nežli do školy chodil do kostela na kůr, kdež o hrubé mše zpívali a hráli, kdež se mohl z blízka dívat na varhany, na jejich lesklé píšťaly, na starého ušňupaného kalkanta, jak šlape měchy, na kantora, tak říkali učiteli a řediteli kúru, jak hraje, zvláště když vytáhl všecky rejstříky, a varhan hlas se mohutně, hřimavě hrnul a rozléhal prostorou chrámovou.

Starý Tomášek si všímal, jakou má Vašík lásku k hudbě i ke zpěvu, jaký pěkný hlas a jemný sluch. Promluvil o tom s nejstarším svým synem knězem míňě, že by se měl Vašík učiti zpěvu a na housle. Syn kněz souhlasil a přimlouval se, ať jen dá Vašíka v hudbě vycvičit, zvláště ve zpěvu, že má opravdu pěkný hlas a kdyby se pořádně vyučil, že by se mohl dostati někam do kláštera za vokalistu čili za zpěváka, v klášteře že by měl celé zaopatření a při tom že by chodil do škol a tak že by snadno, lacino vystudoval. Ale tady doma, radil kněz, že se rádně nenaučí, aby ho dal pantáta raději z domu, a to do Chrudimě, tam že je znamenitý muzikus, regenschori Wolf, k tomu že se hrnou žáci z široka daleka.

Tak se stalo. Václav Tomáškův, jenž chodil doma tři léta do školy a naučil se čísti, psát a počítat, musil do Chrudimě. Bylo mu devět let.

II.

Dostal se do neobyčejné školy, kdež nesedal i ve škamnách, jak tenkráte lavicím říkali, nýbrž kde stáli u notových stojánků s houslemi nebo bez nich. V té škole učil i neobyčejný učitel, už letitý, dobrých šedesáti let, suchý, scopem v týle, v hřebíčkovém kabátě velkých kapas, ve dlouhé vestě, v úzkých nohavicích po kolena, v punčochách a střevících, jež měly velké, lesklé přezky.

Regenschori Wolf stával u svých žáčků a žáků nebo i mezi nimi s houslemi v jedné a se šmytcem v druhé ruce. Ten šmytec byl jeho žezem, tím vládl, učil, t. j. dával takt, tím i káral, když někdo z hochů, a hrálo jich nebo zpívalo až patnáct, osmnáct najednou – falešně zahrál nebo zazpíval nebo i svého souseda štípl nebo štouchl. Nic neušlo starému Volfovi, jako ostříž dobře viděl a jak něco nepravého shlédl nebo sluchem postřehl, už se šmytec kmitl na blízko i dál a tu klep sem, ťuk tam do hlavy, někdy víc, někdy míň, dle zásluhy nebo jak hoši starého hudebníka pohněvali. Housle a šmytec pouštěl z ruky jen chvíliku, co vytáhl z hluboké kapsy kulatou tabatérku, co si šňupl rychle a prudce. A zase šmytec vzhůru, zase velel, dával takt, mžikem jím švihl po té, po oné chlapčí, vlasaté hlavě –

Vašíčka Tomáškova neuhodil pro falešný tón ani jednou. Ano, ještě jej časem pochválil, že dobře zpívá, že nevyjde z taktu. Než jednou by ho byl zmaloval do modra, jak tenkráte i ve škole chodilo, kde metla panovala i rákoska. To se stalo tak:

III.

Koncem prvního roku jednou odpoledne poslal si regenschori Wolf jednoho z chlapců pro šňupavý tabák. Hoch popadl čepici a vyběhl rád ; svítilo krásně slunce, byl teplý, letní den, a ve škole dusno. Jen vyběhl, dal starý Wolf znamení, a hoši spustili.

Hráli a hráli, písničky kus, celou, druhou ; regenschori začal se už po dveřích ohlížet. Byl by si už rád šňupl, a hoch s tabákem nešel. A mohl, měl tu již býti. Přehráli druhý kousek, třetí, posla s tabákem nikde. Regenschori nepokojný, maně sáhl do hluboké kapsy pro tabatérku, jakoby byla plná, než vzpomenuv si vytáhl rychle ruku a mrzutě zvolal :

„Kde ten kluk se toulá! Co dělá! Vašíčku,“ kynul na Tomáška, „jdi, sběhni pro něj, a civí-li někde, žeň ho, že dostane, tulák!“

Tomáškův Vašík popadl čepici a ven. Také jej slunce lákalo, krásný den, že alespoň na chvíli se dostane na volný vzduch. A kdyby i musil kamaráda hledat, dobré bude, alespoň se venku hodně zdrží —

Kamaráda nemusil hledat, hned na něj vrazil, ale proto se přece hodně zdržel a hned se nevrátil. Našel ho na plácku, jak si myslil, kde si hoši hráli a vztekali se.

Zatím regenschori učil dál. Šmytcem dával takt, špičkou střevíce přiklepával : čím dál tím prudčeji klepal a čím dále tím častěji se ohlížel po dveřích. Už zlostně, chlapci to pozorovali také na taktu, jak šmyt-

cem sekal, jak střevícem už skoro dupal. Jak by ne! Minula taková chvíle, co i Tomáška poslal, a po něm také ni vidu ni slechu. Kluci nezbední se nevracejí, a tabák nikde!

Najednou prostřed taktu vzkřikl regenschori: „Dost! Počkejte!“ a vrazil na hlavu třírohý klobouk a vzav z kouta španihelku se střapečkem, vyšel kvapně pro ty dva —

Hoši na plácku měli zvuli; honili se kolem stromů, pak se sázeli, kdo skočí dál. Na tom plácku uvázl první posel jako moucha v medu. Tam se také Vašík Tomáškův stavil; sice vyřídil kamarádovi, co mu měl vyřídit, ale kamarád ho chlácholil, však že již jde a tabák nese, že půjdou hned, jen co tadyhle, aby se podíval, kdo dál doskočí —

Tomášek počkal a díval se a počkal zase, když jeden z nejpovedenějších těch kloučků hlásal, že bude chodit po rukou, aoy se podívali. Tomášek se díval na něj i na jiné, jak to po něm zkoušeli, pak se i on sám spustil na ruce, aby zkusil ten divný kousek.

Ale jen se opřel o ruce, jen se pokusil tělo vztyčit, už připlácl k zemi, a v tom nad ním jako náhlá rána:

„Regenschori!“

A vedle a kolem poplašné, varovné:

„Wolf! Wolf!“

„Regenschori!“

Tomášek se vymrštil jako zajíc, jen se země vyletěl. Byl to opravdu regenschori, šel, chvátal se španělkou v ruce jako mrak; z tváře, z očí hrozila bouřka. Kama-

rád nesoucí tabák dal se do běhu a jakoby ho šidlem bodali, prchal ke škole. Vašíček za ním. Regenschori jich nezastavil, ani na ně nezavolal. Pospíchal za nimi, chvátal i do schodů, nahoru do učebny. Jakmile vstoupil, zavřel ihned dvéře, na nic se nevyptav, nevyšetřovav, vzal se stolku metlu a chytl, všechn hněvem lítý, prvního posla. I začal mu nohavice prášit; všechn rudý flákal, metlou švihal, sekal, až svištěla, až se konečky březových snítek začaly třepit. Hoch plakal, prosil, křičel — Kolem jizbou dusné ticho. Hoši stáli s houslemi, bez nich, a žádný ani nedutl. Hleděli na rozzlobeného učitele, na křičícího kamaráda, jak se svíjí, obraceli se po Vašíkovi Tomáškovi, jenž ve strachu vyskočil na lavici a tam stál jako vyjevený, ulekaný, s očima na Volfa upřenýma.

Ten pojednou pustil kamaráda a všechn udýchaný, červený jako rak, ohlédl se jizbou. Oči mu jen hořely. Najednou, jak Vašíka shlédl, skočil po něm jako koour po myši. „Dolů!“ křičel maje ruku s metlou nad hlavou vztyčenou. „Dolů!“ hřměl, žena se po lavici, po které Tomášek utíkal, jatý náhlým strachem i odporem před tím potupným trestem. Mžikem byl na konci lavice u stěny, u otevřeného okna. Zpátky nemohl, ani v pravo, ani v levo. Za ním křik, hrozby regenta chorí.

Hoch ve smrtelné úzkosti vyskočil na okno a jako beze smyslu, v tom vzrušení nedbaje, že je okno v patře, že by se mohl zabít nebo kosti polámat, houp — s okna dolů —

Vašík Tomáškův dopadl ne na dláždění, nýbrž na písečnou půdu ; chvilku zůstal natažený jako bez sebe. Všecko se v něm otřáslo, nejprudčeji v hlavě ; myšlenky se mu zarazily, až pojednou se mu jako mlhou blesklo, že přiletí regenschori. Hnul sebou, aby vstal. Slo to, sebral se a dal se do běhu. Nemohl sice tak prudce jako prve, neletěl jako kulka, jen klusal pokulhávaje ; a v celém těle cítil bolest, nohy se mu třásly, dlaně pálivy — —

Regenschori Wolf si z hluboka oddechl, když vyhlédnuv z okna uviděl, že Tomášek neostal ležet, nýbrž že se vzchopil a prchá dál. „Nic se mu nestalo !“ pomyslil. Tíž s něho spadla, hned se však lekal : „Což kdyby utrpěl nějaký vnitřní ouraz — ale snad ne, kluk je jako kočka — “ Než znovu se děsil, jak zrakem měřil výšku, s které Tomášek skočil —

Ten doběhl do bytu, který měl u staré slečny ze zchudlého šlechtického rodu vladyků z Častolovic. Stará, suchá slečna se na smrt lekla, když Vašíček, který si rád začtveračil a rád jí mezi hochy utekl, vstoupil zsinalý, zrovna zelený a třesa se.

„Pro Boha, Vašíčku, co se stalo, co mu je ?“

„Nic, nic, jen mně není dobré — “ odvětil nejistě, jektavě.

„Hned do postele, honem ! A já uvařím lipové thé, musí vzít pro pot, musí se hodně zpotit — “

VI.

Vašíček poslechl a odstrojil se. Cítil, že si musí lehnouti. Když se kladl na lože, když se chtěl natáhnouti, byl jako roztlučený; nohy, ruce brněly, celé tělo bolelo. A začal se potit dříve, nežli se napil lipového odvaru. Strach mu dal pro pot. Ten na něm vyvstal pomyšlením, co udělal, co vyvedl, co bude, až regenschori poví, jak se bude slečna zlobit a vzkáže-li pro bratra —

Z tohoto bratra, nejstaršího, jenž byl kaplanem v jedné vsi nedaleko Chrudimě, měl největší strach.

Ačkoliv lipového té nenáviděl, ačkoli jej odpor pojal, jak jej ovanula vůně z horkého toho nápoje, přece se napil a pil, oči zamhouřiv, až všecko vypil, aby jen slečnu upokojil, aby se dál nevyptávala, a také v naději, že po tom odvaru bude mu líp; utěšoval se, že bude moci ráno zase do školy, tam že všechno uprosí, slečna že se ničeho nedoví a bratr kaplan rovněž.

Naráz však bylo po všech úvahách a plánech. Učitelův hlas je všechny splašil a zapudil, jak se ozval ve vedlejší světnici. Učitel přišel, je tu, mluví se slečnou! Vašík leknutím ztuhl a chvilku ležel jako bez vlády. Slyšel vedle hlasy. Učitel jistě všechno vypravuje, žaluje —

Ale nepřišel žalovat, nýbrž z obavy o Vašíčka. Starému Volfovi nedalo, aby se nešel podívat, jak s hochem je, není-li potlučen. Přišel ze starostlivosti a při

tom ovšem všechno slečně pověděl, co se stalo, jak Vašíček nerozmysleně skočil, že se mohl zabít —

Slečna z Častolovic vešla kvapně všecka strnulá i rozhněvaná. Vyčítala chlapci a hned také hrozila, že ho již nechce, že je bez toho pro samé lekání a starosti, že vzkáže panu bratrovi, velebnému pánu, ať si ho vezme, ať si pro něj přijde,

Vašík se lekl, dal se do pláče, pak i ruce vztáhl a prosil. Bál se bratra a nechtěl odtud. Než slečna byla tentokráté neúprosná a vykonala, čím hrozila. Pozejtří když Vašíček poprvé vstal z lože, vstoupil z nenadání bratr kaplan. A zase bouře, jenže ještě horší. Zlobil se a v tom hněvu Vašíčkovi zkrátka poručil, ať složí své věci, že pojede domů, že ho tu nechce. Hoch znovu žadonil, ale marně. V tom, když slečna začala mu již skládati prádlo, vstoupil starý Wolf v hnědém kabátě, s copem v týle. Bylo patrno, že přišel ve chvatu. V něm i zapomněl třírohý klobouk na hlavě.

„Slyšel jsem,“ rychle hlásil, „že přijel z nenadání velebný pán tuhle k Vašíčkovi — a hned mi připadlo, že — ano, a teď to vidím. — Prádlo se skládá — Vašíček uplakaný — to je cesta, to má Vašíček odjet, není-liž pravda —“

Kaplan přisvědčil a udal příčinu, však že pan regenschori ví a teď že bude mít pokoj —

„Ó, ne, ne, neměl bych ho, kdyby Vašíček musil odtud —“

Když starý Wolf vkročil, Vašík sklopil malomyslně

hlavu. Konec, pomyslil, teď je teprve konec! Wolf něně přiloží, ten ještě zasolí!

Pak s úžasem na něj upřel oči. Starý Wolf nepřiložil, nepřisolil, ale přimlouval se za něj, za Vašíčka, aby se velebný pán obměkčil a rozmyslil, aby bratříčka odtud nebral, že by bylo škoda vzít jej z čista jasna ze školy, když mu to tak jde. A v tom začal latinsky.

Vašíček nerozuměl, že ho starý Wolf chválí, jaký je výborný žák, jak prospívá ve hře na housle, že by z něho mohl být znamenitý muzikus, a zpívá, že zpívá čistě, a co se toho chování týče, že dostal teď za vyučenou, že zkrotne a také že zmoudří, když bude ve zpěvu a ve hře tak pokračovat, hudba že krotí divokou mysl, však že velebný pán dobře ví —

To vydalo. Když takový znalec a učitel široko daleko prohlášený tak chválil a nadání bratrovo uznával, dal se kaplan oblomiti. Zrušil své rozhodnutí, a také stará slečna jatá outrpností prohlásila, no tak tedy že to s Vašíčkem ještě jednou zkusi —

Vašík zůstal u ní v bytě a chodil dále k starému Volfovi. Byl mu za to vděčen, že se ho tak ujal, a učil se pak ještě pilněji nežli před tím. Tím také znamenitě pokračoval. Zpíval jako skřivan, na houslích se cvičil ve škole i doma bez únavy, hrál škály, hrál trilky nejrozmanitějšího druhu, jak byly v tehdejších skladbách oblíbeny, hrál s citem, čistě, s neobyčejnou zručností, takže starý Wolf usmívaje se často hlavou spokojeně pokyvoval, až se mu cop v týle potřásal.

Vašík se již nestavoval na plácku, s okna už také

neskočil a tak klidně dokončil druhý a poslední rok svého učení v Chrudimi. Když odcházeje starému Volfovi děkoval a s Bohem dával, maje oči zakaleny, hladil ho regenschori a pohnut mu věstil :

„Budeš-li, milý synku, takhle i nadále pokračovat, neuděláš mně hanbu a uslyším víc o Václavu Tomáškovi ze Skutče. Tak se jen drž, a pán Bůh ti dej štěstí!“

Stará slečna z Častolovic mu také z té duše žehnala a plakala, když sedal na vůz, jenž jej měl odvézti do rodného města. —

V.

Tenkráte, v 18. století, za panování královny Marie Terezie a pak za jejího syna Josefa II. milovali všude u nás v Čechách hudbu, všude; zvláště na školách ji pěstovali, z lásky i proto, že pomáhala ve studiích v živobytí, a že jí všude vyžadovali.

Do panské služby k vrchnosti dostal se jenom ten, kdož se vykázal, že umí na nějaký hudební nástroj. Obzvláště v klášteřích pěstovali chrámovou hudbu a zpěv. Aby měli na klášterním kúru dobré zpěváky svěžích hlasů, vybírali si chudé chlapce, kteří měli pěkný hlas, výborný sluch a uměli zpívat.

Tito zpěváckové klášterní, zvaní vokalisté, žili v klášteře, měli tam všechno opatření, chodili do školy buď do hlavní nebo do gymnasia a zůstávali v klášteře tak dlouho, dokud jim hlas sloužil. Tím způsobem přemnoho vokalistů vychodilo celé gymnasium, které

tenkráte bylo jen pětitřídné, a ulevili tak svým rodičům. O místo vokalisty v klášteře býval proto shon. Na jediné místo hlásil se často celý houfec, tak že ředitel kúru, obyčejně mnich, mohl si vybírat. A vybíral si tuhou zkouškou.

Na místo vokalisty čekali také u Tomášků pro Vašíčka. Starý Tomášek neměl už tolik, aby jej mohl dát na svůj náklad studovat, bratr kaplan rovněž nemohl tolik obětovati. A do latinských škol chtěl Vašíčka dostat.

Jedinou naději měl v jeho hlas a sluch, v jeho znalost houslí, na nichž se i doma ustavičně cvičil.

Dlouho čekali na nějakou zprávu o místě klášterního zpěváka, až tu pojednou vzkázal strýc, páter Pavel, jenž byl kaplanem v městě Přibyslavi při moravských hranicích, že v Jihlavě, v klášteře minoritů se uvolnilo místo vokalisty, ať se Vašíček honem o ně uchází.

Starý Tomášek neváhal ani na okamžik.

„Tedy do Jihlavy, Vašíčku,“ rozhodl, „chystej se, a máti,“ obrátil se k manželce, „připrav mu všecko, ať se co nejdříve vydá na cestu.“

Vašíček už byl přivykl té myšlence, že půjde za vokalistu; než v tu chvíli, kdy šlo do tuhého, v něm hrklo. Měl opustit domov, maminku, kterou měl tak rád. Těžko mu dolehlo na srdce nastávající rozloučení, tím tíž, poněvadž matka nebyla dosti zdráva a pořád postonávala. Přišla na něj divná úzkost, strach, smutné tušení, že se maminka, až on bude z domu,

roznemůže na dobro a že ji už neuvídí, až se vrátí. To jej skličovalo a pro tuto starost bylo rozloučení s domovem tím smutnější.

Také strach jej obcházel. Věděl, že ho budou v klášteře zkoušet, nežli jej přijmou. Byl sice ve zpěvu jistý, měl jasný hlas, ale což kdyby přece neobstál, což kdyby se tam vyskytl hoch, jenž by zpíval lépe nežli on? Nechtělo se mu z domova, a přece by se nerad vrátil poražen, odmítnut —

V těchto starostech a v tesknotě uběhlo těch několik posledních dnů v domovině. Na večer pochmurného dne, po němž nazejtří měl se Vašík vypraviti do Jihlavy, přibyl k Tomáškovům sedlák, jenž měl jej tam dovezti. Nepřijel však s vozem, nýbrž přijel na svém koni osedlaném prostým, selským sedlem. Na tom koni, jenž byl hnědák, měl Vašíček odjeti, jak se tenkráte mnoho cestovalo.

Toho sedláka s koněm najal a poslal bratr kaplan u Chrudimě. Hodilo se, že také jakýsi soused ze Skutče chystal se do Jihlavy, a ten se smluvil s Tomáškem, že se tam vydá zároveň s Vašíčkem.

Hoch byl rád, že nepojede sám s cizím sedlákem, že někdo od nich ze Skutče bude s ním na těch osm mil do Jihlavy, na tu cestu tak dalekou, jak se mu zdálo. Ten kůň ho nemrzel. Vašík se skoro těšil, že se hodně sveze, že tolík mil pojede rejtharsky jako voják nějaký.

Casně ráno, ještě za šera, probudil se a smutně.

Matka nad ním stála zarmoucená, pokašlávajíc, a še-

trně mu připomínala, že již je čas na cestu. Viděl, jak je také jí teskno, a v ten okamžik, kdy jí pohledl do přepadlé tváře, do láskyplných očí, bylo mu jí tak líto, a zase ho napadla úzkost o matku, že ji chytil okolo krku a dal se do pláče.

A ona jej hladila, těšila třesoucím se hlasem a žehnala mu, aby mu dal pán Bůh štěstí. —

Sedlák, jenž u Tomášků přenocoval, už čekal před stavením u osedlaného hnědáka. Ale ne dlouho. Za chvíliku vykročili z domu Tomáškovi, stará služka a všichni, provázejíce nastávajícího vokalistu.

Tomášková starostně se zeptala na koně, je-li hodný, nedělá-li nic, může-li Vašíček na němjeti.

„Jak by nemoh“, paní maminky,“ ujišťoval sedlák, „hnědák je jako dítě, jako jehňátko, synáček může se třeba na něm válet, to budte bez starosti, a ostatek, vždyť já se od koně nehnu, půjdu pořád vedle.“

„Nu, a tuhle soused bude taky pořád při nich,“ dotvrzoval starý Tomášek, ukazuje na souseda právě docházejícího s uzlíkem na zádech a s holí v ruce.

To upokojilo Tomáškovou.

Ještě jednou napomenutí otcovo, ještě jednou matčino objetí a poslední polibení. Vašíček plakal a pro slzy ani neviděl. V tom ucítil, že se vznesl nad zemi, že je ve výši. Zdvihli ho, sedlák s otcem, a když oči protřel, seděl už v sedle na hnědáku vykrmeném, jenž stál tiše, nehnutě, opravdu jako jehňátko.

Uzlík Vašíčkův byl už přivázán k sedlu, druhý, menší měl sedlák, jenž vložil Vašíčkovi do rukou uzdu.

Na sedlákovo pobídnutí kůň vykročil. Vašíček, vedle něhož na kousek kráčel otec, ohlížel se naposledy po svém rodném domku, po mamince, jež přibledlá, slzíc, kynula mu rukou a pohnutě šeptala:

„S pánum Bohem!“

Zmizela Vašíkovi, a pak i otec zanikl jeho zrakům, to když dojeli za město. Před nimi širá krajina dřímající v jitřním šeru. Ale na východě prosvítalo již jasným pruhem. Vál čiperný větřík, stromy při cestě šustěly jeho svěžím dechem.

Do ranního ticha zaléhal jasný dusot podkov, jak hnědák si statně vykračoval. Pěkně se jelo. Vašík smutný, uplakaný, začínal si všimati rozhledu, krajinu, které dosud neviděl. Jasněla víc a více; polní lány, strniště a zorané již tabule polí, mezi nimi zelenavá luka, tmavé háje a lesíky zřetelně se před ním rozkládaly jako strakatá šachovnice. Pruh na východě řeřavěl, hořel rubíny, pak zlatem. Vašík žasl, ale nedlouho.

Hnědák, jenž kráčel dosud jako beránek jistě a klidně, začal býti nepokojný. Zvedal hlavu, frkal a pojednou se rázem zastavil.

Vašíček v sedle se právě omámil na oslnující paprsky, jak v růžově zlaté záři vyšlehly vysoko po vyjasněném nebi. – A kůň stál, i když sedlák na něj vzkříkl, a nevykročil, ani když sedlák začínaje se zlobit potrhl prudce uzdou, ani když pak jej rukou uhdil, jednou, kolikrát.

Hnědák se zavrtěl, hlavou pohodil, ale do předu se

nehnul, nevykročil, nýbrž trhal sebou jako vyjevený, s očima vyvalenýma.

„Drž se!“ pobídl sedlák Vašíčka, „pěkně se drž!“

Vašík se chytl jednou rukou mosazné ptačí hlavy, kterou sedlo končilo, levou pak koňovy hřívou. Bylo na čase, neboť sedlák uhodil hnědku holí, a hnědka začala sebou házet a prudko vrtět; s místa se však nehnula ani krok. Jejímu malému jezdci bylo již úzko; volal, že chce dolů, že v sedle neostane.

Sedlák jej chlácholil, ať jen sedí, kůň že poslechne, že zase půjde; skutečský však soused byl uvážlivější a snesl Vašíka se sedla. Hoch, jemuž se od nezvyklé jízdy nohy třásly, stál pokraj silnice zalité již krásným, plným světlem vzešlého slunce a díval se úzkostně, jak sedlák se marně hmoždí se svým hnědákem. Trhal jím za uzdu, křičel na něj, bil jej všechn už rozzlobený a červený, jakoby ho krví polil; kůň však ošívaje se, krk natahuje, oči vyvaluje, už i na zadní vstával, ale nepokročil na píď ani když skutečský soused pomáhal sedlákovi a koně táhl a pobízel.

Vida, že je vše marno, řekl sedlákovi:

„Kmocháčku, vždyť je to janek, nic nepořídíte, je to jankovitý kůň, bojí se slunce, nic s ním nesvedete, ani kdybyste ho zabil!“

Sedlák všechn udýchán ustoupil a nerad přiznával:

„Inu, skoro máte pravdu. Už někdy si tak usmyslil, ale nikdá tak zle, nikdá, až dnes zrovna.“

Vašík se lekal. Kůň, povídali, se slunce bojí; a slun-

ce svítilo tak jasně a krásně. Kůň nepůjde a nehne se; co budou dělat, co si počnou?

Sedlák a soused také mudrovali; oba o jankovitých koních, že jsou všelijací, také vodní, to že, povídali sedlák, když to takového vodního janka chytne, skočí třeba s mostu do vody, to že už také viděl.

„A tenhle váš,“ opakoval soused, „je sluneční janek, ten nesmí slunce vidět.“

Konec konců byl, že sedlák svléknuv kazajku hodil ji koňovi přes hlavu, a když kazajka nestačila, svlékl soused svůj kabát a přidal ho. Kazajku a kabát uvázali koni přes oči, hodně pevně a kolem hlavy, aby byl po tmě. Tak zachuchlaného pobídl sedlák na zkoušku a – kůň šel.

Sedlák si oddechl, soused měl radost, že měl ten nápad, a vybídl Vašíka, tak aby šel, že ho zase vyzvedne do sedla. Než hoch nechtěl pro živý svět; a nedostali ho na koně. Tak všichni šli, sedlák a soused jako dřív, kůň také šel i jeho jezdec, Tomáškův Václav; ten pozadu za všemi, vzpomínaje na maminku, co by říkala, ta že by se lekala, a pantáta že by se zlobil, jakého to koně poslali. –

VI.

Lidé, kteří se ubírali silnicí, zastavovali se a ohlíželi se na neobyčejný průvod, na tu divnou maškaru koňskou, kolem níž kráčeli tři a na níž žádný neseděl.

Když se lidé ptali, co to je, odbyl je sedlák mrzutě,

soused se jen usmíval a hoch vzadu smutně mlčel.

Slunce zářilo a hřálo čím dálé tím parněji. Hnědákovovi bylo v té kukle již nevolno; začínal být zase ne-pokojný a zastavoval se. Sedlák se strachoval, že zarazí nadobro, a že ho pak teprve nedostanou s místa.

V té nesnázi je vysvobodila dlouhá, formanská hospoda při cestě, dřevěná, obílená, šindelové střechy pod starými lipami. Vysoko naložený vůz formanský, v němž byl zapřažen pár statných koní s lesklými chomouty, ozdobenými jezevcí koží a kusem červeného sukna, „vytírkou“, zarazil před hospodou. Koně stáli u žlábků*) plného sena.

Do té hospody, do konírny za ní při rozlehlém ná-dvoří, kdež stála také vysoká kolna, zavedl sedlák, a dost už těžko, svého hnědáka a uvázal ho v šeré stáji u žlabu. Vrátil se odtud už v kazajce, nesa sousedovi kabát.

Soused zatím vešel s Vašíkem do hospodské pro-storné jizby s tmavým dřevěným stropem. Vašíkovi se zdála náramně vysokou a rozlehlou. Měla veliká, zelená kamna, do nichž se přikládalo ze síně; proti nim v rohu u dveří stál „šenkyš“, dřevěné pažení učouzené, na němž se mdle leskly džbánky a korbele i hrubé skleněné pinty. Hospodský, červený, hladce oholený, v zelené čepičce bez štítu a v bílé zástěře, naléval z „hubatky“, z velkého, smolného džbánu, do korbílků hostům u stolů, jež měly skřížené nohy s divnými zášezy.

*) Také „jesle“.

Seděli tu formané v modrých plantách, v kožených nohavicích po kolena, punčochách a těžkých střevících, pocestný kramář, v rohu dva šumaři, starý harfeník a houslista.

Malý Tomášek zapomněl na svou nehodu, když viděl tolik nového; chvíli odpočíval i pojedl, ale pak přicházela na něj dlouhá chvíle a tesknota. Bylo mu hůře, když pomyslil, že tu v té samotě musí zůstat až do slunce západu, jak se soused a sedlák dohodli, to pro toho jankovitěho koně, jenž by slunečného světla nesnesl.

Do slunce západu! Tak dlouho čekat a pak, až slunce zajde, začítí teprve cestu ajeti kdož ví, jak dlouho a na tom nespolehlivém koni! O kdyby to maminka věděla!

Vašíček seděl v koutku jako smutné kuřátko. Teskně se zamyslil, na domov vzpomínal, pak opět světnici a po lidech se rozhlížel, až vyšel ven před hospodu. Poštovní vůz jel kolem, veliký, čtyřmi koňmi tažený; postilion veselé zatroubil, povoz hrčel dál nekonečnou silnicí v jejich, Vašíkovu stranu.

Hoch hleděl za ním a zatoužil, kdyby tak mohl s nimi. Pak se ománil na nějakého pocestného jezdce, jenž zaraziv před hospodou ve stínu košaté lípy, dal si přinésti pintu piva. Vypil ji u veliké žízni a jel dále. A zase ticho před hospodou a po silnici, až přejel pánský kočár na velikých perách; za ním přešli dva pocestní tovaryši s tlumoky po boku, starý, vousatý žid s uzlem na zádech, s loktem v ruce.

A zase prázdro a ticho. Čas líně míjel, zvláště po obědě. Sedlák si šel lehnout do stáje, soused dřímal ve světnici za stolem. Vašík obcházel dvůr, nad nímž na hospodě se vznášela dřevěná pavlač, podíval se i k velké, ale tmavé konírně, kdež také zahledl neblahého hnědáka. Chroupal chutě oves, pošvihoval ohinem jako ostatní koně řadou stojící –

Vašík, jak ho shledl, rychle ustoupil; zlobil se na něj. Obcházeje, stanul u vrátek v nádvorní zdi. Prošed jimi, stanul ve velké zahradě za hospodou, ohrazené plotem. Byla samý trávník, samý ovocný strom, košaté jabloně, vysoké, rozlehlé hrušně a třešně. Jejich kmeny se leskly na slunci; koruny, buď už očesané nebo plné hrušek a zrajících jablek, byly jako zality zářivým světlem jasného odpoledne. Listí tiše šustělo, jablka se rděla i zlatě listím prosvítala.

Z pod korun, z jejich zelenavého šera bylo viděti do krajiny jasně osvětlené. Ticho tu, ani člověka.

Vašík hleděl nejprve po ovoci. Sebral několik hrušek, sedl pod strom a jedl. Ale nic se neutěšil. V té veliké, tiché, opuštěné zahradě přišel zase smutek. Jedl, chroupal, ale bylo mu do pláče. Listí šumělo nad hlavou, ševelilo, uspávalo jako to ticho kolem. Dřívota se plížila k Vašíčkovi, víčka se mu svírala, poklimoval, usmul.

Když se probudil, chýlilo se slunce k západu. Z hospody zaléhal sem tlumený hlas houslí a drnkot staré harfy. Vstal a vrátil se do nádvoří, kdež se už po něm skutečský soused sháněl i sedlák. Ten sedlal zas

už koně a vyvedl jej před hospodu, jakmile slunce se schovalo za tmavý les.

Jak Vašík uviděl koně osedlaného, na cestu přichystaného, začal se vzpírat, že si na něj nesedne. Cítil odpor i strach. Než soused a sedlák tolík mu domlouvali, aby se nebál, teď že kůň zase půjde jako beránek, vždyť že ví, jak ráno za šera kráčel.

Vašíček posléze poslechl.

Soused se ho chopil a vysadil jej. Hoch seděl zase vysoko v sedle, úzkostně přitlačuje k němu kolena a svíraje otěže. V hospodě u oken, ve dveřích i pod lipou hleděli za ním a za koněm a smáli se a hádali, půjde-li hnědák, nezarazí-li znovu z čista jasna.

Nezarazil, šel pěkně, jistě, bez pobídky. Jelo se příjemně, Vašík se v duchu utišoval a veseleji se začal rozhlížet. Než rozhled přestal, když poslední světlo pohaslo, a tichý soumrak padal na všechn kraj. Byl příjemný chládek, ticho, a jasně se zase rozléhal dusot kráčejícího koně na suché, opuštěné silnici.

Jak soumrak houstl, jak se v stromech u cesty již černalo, zrychloval kůň, hodně odpočatý, svůj krok, jakoby chtěl dohoniti, co zameškali. A bylo co dohánět. Mohli být už skoro na místě, v Jihlavě, a oni měli ještě hodný kus cesty do Přibyslavě.

Sedlák chtěje si zapáliti, zastavil koně. Vytáhl křesivo, ocílku, kámen, pazourek, zakřesal, jiskru chytí do hubky a doutnající hubku položil do dýmky na tabák. Bafal, a když kotouče dýmu již uletovaly, pobídl zase koně; ten bystře vykročil a šel ještě rychleji

nežli prve, tak že sedlák i soused vedle něho musili natahovati krok, aby mu stačili. Vašíček seděl hrbaťji, poněvadž dostával strach z té jízdy rychlé –

Pojednou vykřikl a div nesletěl. Hnědák se z nenadání vytrhl a dal se do klusu. A klusal, rychle, rychleji . . . Vašík zaslechl za sebou ještě sedlákovo volání . . . Pak ten hlas ztichl, a hoch neslyšel nic, nežli rychlý dusot svého koně. Ten klusal, běžel, a Vašík sehnut, drže se už jen hřív, aby nesletěl, volal, křičel, plakal. Než hlas jeho zapadal bez ozvěny do tmy, kterou jeli, do které se hnali. Kůň jako utržený supaje běžel, běžel – ale v tom na ráz utichl jeho dusot, a voda začala špláchat a stříkat z pod kopyt v pravo, v levo i v předu, jak ji hnědák nohami rozrážel.

Vašík leknutím ztichl . . . Hrůza ho zbavila hlasu. Tma kolem, neviděl nic, jen slyšel vodu, jak se jí kůň dále brodil. S hrůzou se chlapci mihlo, co ráno soused s kmochem si povídali o jankovitých koních, že jsou také vodní jankové. Nerozuměl tomu dobře, a teď ho popadl strach, že hnědák jest nejenom slunečný, nýbrž také vodní janek.

Pojednou se kůň zastavil a stál jako příkutý. Vašík viděl černou plochu před sebou, za sebou, nad ní temno tmavé a v dálí cos černého jako vysoké stromy; v ten okamžik po levé ruce na nebi prosvitlo; bílý, jasný měsíc vyplul z tmavých mračen.

Vašík se zděsil. V měsíčném náhlém osvětlení uviděl, že je s koněm v rybníce, hodný kus od břehu. A před ním širá hladina lesknoucí se stříbrem měsice,

dále za ní u břehu černo od vysokého rákosí, za nímž tiše se zvedaly šeré skupiny stromů. —

Nikde ani hnútí; ani voda se nezčeřila, rákosí nezašelestilo, stromy se nehnuly. Měsíc svítil a kůň k němu obrácený stál ve vodě jako zarostlý.

Vašík začal znovu volat, křičet. — Z počátku zláhal jeho hlas neslyšán, ale pak se ozvalo za ním volání. Blížilo se, mohutnělo, až zahlédl na břehu dva muže. Jistě sedlák se sousedem. Napínal hlas, až zčervenal, křičel o pomoc, ač ho již shlédli, ač houkali, že pro něj přijdou.

Za chvíli zaslechl za sebou špláchání vody. Sedlák, vysvlečen, brodil se k němu a dobrodil se, aniž musil plavati, ale když, zlobě se na koně a Vašíka chláchole, chtěl otočiti, kůň nechtěl. Začal se vrtět, potrhovat sebou jako ráno, když slunce vzešlo. Vašík zmučen už úzkostí, prosil sedláka, aby koně nechal, aby jej, Vašíka, odtud odnesl, že kůň ho shodí do vody. Se břehu houkavě rovněž tak radil skutečský soused.

Nezbylo nežli chlapce vynést. Sedlák vzal jej na ramena a brodil se s ním rybníkem zpátky, až jej spustil na břeh. Ráno se Vašíkovi, když slezl s koně, třásly nohy; teď chvěl se na celém těle.

„Vidíte, co jsem povídal,“ vítal soused sedláka, „že ten váš hnědák je také náměsíční janek. Teď ho z vody nedostanete, dokud měsíc svítí.“

„A tak co, sousede —“

„No co, tak jako ráno. Zavažte mu zas oči, aby měsíce neviděl —“

„Sám to nepořídím, to mně musíte pomoci.“

Soused se zlobil, než co naplat. Oba muži svlečení, nesouce nad hlavou kazajku a kabát, brodili se zpátky rybníkem ke koni.

Vašík usednuv na hrázi, choule se chladem i rozčilením, hleděl za nimi na koně, trčícího z ozářené hladiny, díval se, jak se k němu dostali, jak sedlák s těží na něj vylezl, jak soused s těží ho za uzdu držel . . .

Míhali se na koni, u koně, až se pak hnul, otočil s hlavou zcela zavázanou; maje souseda na zádech, brodil se kůň, jejž sedlák za uzdu vedl, rybníkem zpět jako strašidlo, pohazuje svou černě zakuklenou hlavou, rozrážeje vodu, jež stříkala, a po níž se stříbrné bledé kruhy a pršky jisker měsíčného světla rozbíhaly, rozstříkovaly.

Konečně vyvedli koně na hráz. Cedilo se s něho, svítil se mokrý, a daleko s něho stříkala voda, jak se otřásal. Trvalo chvíli, nežli se mužští ustrojili; nevšak jak náleží. Kazajku i kabát musili nechat koni na hlavě. Žádný z nich už nevybídl chlapce, aby si sedl. A tak opět všichni šli, sedlák a soused jako dříve, kůň také šel i jeho jezdec, Tomáškův Václav; ten přestrašen, unaven, nejposlednější a díval se na velký, nohatý stín bláznivého koně; stín se míhal silnicí, jasně měsícem vyzářenou, míhal se přes ni a nejpitvorněji na něm netvárná hlava.

Bylo jedenáct hodin s půl noci, když konečně dorazil divný ten průvod do Přibyslavě.

Strýc malého Tomáška, přibyslavský kaplan P. Pavel žasl, když mu skoro o samé půlnoci přišel host, a žasl ještě víc a zlobil se nemálo, když Vašík vypravoval, že časně ráno vyjeli, a co se pak dalo, co zkusil za ten den.

„Ubohý hochu, no to jsi,“ kaplan litoval a divil se „o život šlo – o život šlo! A takovou herku, takového janka přivede ten sedlák nesvědomitý! Taková cesta! Ze Skutče do Přibyslavě od čtyř ráno až do jedenácti v noci! Čtyři míle urazit za devatenáct hodin, za devatenáct hodin! Ne, ne!“ –

Vašíček teď už beze strachu pojedl a pak si rád ulehl. Jen se schoulil do peřin a již usnul. Spánek ho posilnil tak, že mohl ráno nastoupiti další cestu. Arci pěšky, neboť sedlák se nesměl s koněm ani ukázat, jak mu zle pan páter vzkázal do hospody.

Vašíček Tomáškův vydal se na další cestu se skutečským sousedem. Po poledni už stanuli v Jihlavě před klášterem. Přišli v nejvyšší čas. Zkouška měla již začít; dvanáct chlapcův už čekalo, jen co mniší poobědvají.

Dvanáct zpěváků, Vašík třináctý, a v klášteře místo jediné! S každým z těch chlapců byl otec, jenž ho sem přivedl, jen malý Tomášek ostal sám, poněvadž soused musil odejít za svým řízením.

Jen jedno místo a třináct jich na ně! Zkouška roz-

hodne a bude při takovém návalu přísná, zlá. Vašík měl malou dušičku, když takto uvažoval.

A pak, když vstoupil frater Donát, veliký jako obr a silný a měřil si malé kandidáty přísným zrakem! Všichni vstali a i nejhovornější a nejsmělejší vzhlíželi k velikému mnichu zardělých tváří úzkostně. Tomáškův Vašík bál se ho také, než hleděl na něj také s úctou. Zaslechl tady mezi chlapci, že frater Donát, regens chorii kláštera, je znamenitý varhaník, že se učil v Praze u Segerta.

A jméno slavného pražského hudebníka a nejslavnějšího varhaníka v celém českém království Segerta znal z Chrudimě. Starý Wolf je nejednou vyslovil a vždycky s úctou.

Ted měl Vašík před fraterem Donátem ukázati, co umí.

„Pojďte se mnou,“ vyzval je frater a šel před nimi do refektáře, kde seděl kvardián kláštera a ostatní mniši jak byli po obědě. „Zpívati budete tím pořadem, jak se kdo přihlásil!“ rozhodl frater Donát.

Tomáškův Vašík povzdechl. On až naposledy!

Byly to chvíle napjetí a vzrušení, nežli došlo na něj. Rozechvěn hleděl na mnichy, na fratera Donáta, na hochy, z nichž každý musil na zkoušku zazpívat arii, kterou frater Donát pro tuto zkoušku schválně složil. Byla těžká a měla na mnohem místě na zpěváčky nalíčeno.

Chytli se většinou do těch léček. Vašíček Tomáškův, jenž vzrušeně naslouchal, cítil to, kde kdo klo-

pýtl, kde se ozval nepravý, falešný ton. Přísný frater Donát pak stáhl při každé chybě obočí, zamračil se a skoro každému řekl hned po zkoušce:

„To, synáčku, nešlo, to ho nemůžeme potřebovat. Může jít.“

Se sklopenou hlavou odcházeli nešťastní kandidáti a za nimi jejich tatici, kteří doufali, že synek dojde v klášteře opatření. Mnohý z chlapců, nemohoucí se opanovati, vypukl už v refektáři v pláč.

Jen dva z těch, kteří už přezpívali, mohli tam počkat, až dojde na všechny. Došlo, naposledy na malého Tomáška. Frater Donát upřel na zavalitého kloučka zatuplého nosu zkoumavě oči, podal mu noty a zkrátka řekl: „Zpívej!“

Malý Tomášek se v ten okamžik třásl, jak viděl fraterův pohled a jak cítil, že všichni na něj hledí. Ale starý Wolf také přísně hledival a nic neslevil, ani notu. A pak když měl hoch noty už v ruce, jakoby stál na kůru, kdež tolikrát zpíval a před plným kostelem. Okamžikem zapomněl, že je v refektáři, že ho pozorují frater Donát a všichni; zahleděl se do not, slabě odkašlal a již vyrazil první ton, druhý, třetí, každý jako stříbro, jasný, čistý; zpíval jako skřivánek. Cím dále tím směleji, ohnivěji, i ty lapačky, i ty léčky, a neviděl, jak mniší žasnou, a jak se frateru Donátovi zablyštěly oči, jak se mu lesknou.

V refektáři ticho jako v kostele. Alt malého Tomáška se tam rozléhal jako ptačí švehol. Až poslední nota vyzpívána.

„Finis coronat opus!“ zvolal kvardián radostně, a mniši nahlas projevovali chválu. Václav Tomáškův cítil, že dobře zpíval, že dobře pochodil, a ve své radosti těchto projevů ani neslyšel; jen po žákovi slavného Segerta se obrátil, po frateru Donátovi, jenž usmívaje se stanul před ním jako hora řekl:

„Tak ty u nás ostaneš,“ a vzav Vašíčka mírně za ucho, chválil vesele:

„Ty kloučku, ty —— bene, tuze dobře.“

Ti dva mladí soupeřové, oba chlapci, kteří měli trochu naděje, dokavad Tomášek nezačal, vyšli bez pobídky fratera Donáta z refektáře. Sami šli a s nimi jejich otcové, všichni zaraženi a smutni.

Malý Tomášek zůstal sám, vítěz nad dvanácti. Od té chvíle byl vokalistou minoritského kláštera v Jihlavě.

VIII.

S ostatními zpěváky dříve již přijatými bydlil u klášterního kostelníka. Chodil nejprve do normální školy, kdež měl z počátku veliké nesnáze, poněvadž uměl jen chatrně německy, a škola byla ryze německá. Než houževnatou píli přemohl všecko, a když byl konec roku, přinesl si výborné známky i rytinu, jako odměnu za krásné písmo.

Nesa pěkné vysvědčení, pospíchal domů na prázdniny, těše se, že bude míti pantáta a zvláště maminka upřímnou radost. Co se po celý rok zvláště na matku navzpomínal. S touhou i starostně, protože, když od-

cházel, churavěla více nežli před tím. Zpráv z domova míval málo, psaní dostával pořídku, jak se tenkráte málo dopisovalo, poněvadž doprava listů byla zdlouhavá, až chatrná a při tom drahá.

Vašíkovi psala vždycky matka. Jen poslední list, zaslaný ze Skutče před prázdninami, byl od otce, jenž oznamoval, že maminka postonává, polehuje, že Vašíčka nastokrát pozdravuje a jak se na něj těší, že se ho ani dočkat nemůže. Tento list měl Vašík s sebou, když se domů ubíral. Když v poli nebo u cesty ve stínu osamělého, starého stromu odpočíval, vytáhl pokaždé to psaní a četl znovu zvláště ty řádky o mamince.

Těšily jej – zároveň však cítil teskno, divnou úzkost jako tenkráte, když se chystal opustiti domov. Hned opět vstal, chopil se uzlíčku a hole, a nedbaje únavy, pospíchal dále, jen aby už byl doma. Ale od Přibyslavě přestal pospíchat, od toho města kroky vázly, když se v něm, na faře, od strýce P. Pavla doslechl žalostné noviny, že matka ten týden zemřela a že již je zakopána.

To byla hrozná rána. Udeřila do srdce. Rozplakal se, plakal, štkal, že strýček jej stěží ukonejšil. A rozplakal se pak kolikrát cestou a s pláčem vstupoval přes práh rodného domu, kdež nikde nenalezl nejmilejší maminku, na kterou se tolik těsil, a kdež jej vítal zarmoucený otec. –

Prázdniny měl Vašíček smutné a sám si je zkrátil, vrátil se do kláštera dříve nežli měl. Zůstal tam pak

ještě tři léta, studuje na gymnasiu. Prospíval tak, že hned na konci prvního roku obdržel medalii, jak ji tenkráte udělovali premiantům čili prvním žákům. R. 1790 odebral se do Prahy, kde za pomoci bratra pláteníka tam usazeného dostudoval gymnasium. Chtěl být právníkem a práva také studoval; při tom vzdělával se po všechna léta v hudbě, kterou vášnivě miloval. Již jako právník stal se známým některými svými skladbami hudebními. Líbily se, docházely uznání, a když pak Tomášek dostal slušné opatření u hraběte Bukoy, věnoval se hudbě a hudebnímu skládání docela.

I stal se znamenitým skladatelem, jedním z nej-přednějších v první polovici 19. století, a jméno jeho znali i za hranicemi naší vlasti.

Přicházel do vznešených kruhů, přebýval často na šlechtických zámcích, kdež jezdil v kočáře, ale na koni nikdy. Jen za příležitosti vzpomněl a vesele vypravoval, jak se bezděky stal jezdcem, na jakém jankovitém janku jel a jak vjel až do rybníka, tenkráte, když byl na cestě za vokalistu. —